

VÁRSZEGI GYÖRGY

BÁNYÁSZSORSOK

(Részlet egy készülő bányászregényből)

1.

Amikor Simon Bertit a Béta-ereszkei frontfejtés omlása alól kiszedték, már nem volt benne élet.

Az omlás hajnaltájt következett be, közvetlenül a fejtés fabeadó vágat felőli végében, nem sokkal azután, hogy az aknász másodsor is végig ellenőrizte a munkahelyet. A front akkor már a második mezőben szenelt. A műszak rosszul kezdődött: vagy két és fél órán keresztül kínlódtak az alapkaparóval, mely mintha megmaka-csolta volna magát, minduntalan kitérta oldalra a szenet; a vadul és erőszakosan rángó lánc kapái újra meg újra a teknőkben lévő szén fölé vergődtek, nyúsítva és erőlködve csápolták a levegőt. Borbás, a szikár frontmester éjjel óta harapta a lakatosokat, dühödten hadonászott inas, sovány karjaival, rángatva lefelé az atyaúristent az égből s mindenkit meg mindent, ami éppen eszébe jutott. Nagy bosszúság az, ha a kaparószalag nem megy, amikor mehetne! S kétszeres bosszúság, mert ilyen esetben duplán csigázza magát az ember, s ráadásul nem is keres, mert nem telnek a csillék.

Éjjel után kettőkor megindulhattak a kaparóval. Borbásnak egy intése elég volt ahhoz, hogy megértse mindenki: most aztán mars be a frontba s úgy rakodj, mint a parancsolat; műszak végéig még öt óra van hátra, a százötven „kutyát” nem fenyegeti komolyabb veszély. De az emberek lódultak nőgatás nélkül is, nem csupán a csapatvezető szálkás modora miatt, hanem mert az effajta embernek véreben van, hogy ha már egyszer mehet, akkor hadd menjen, elég baj az, hogy a múlt hónapban lebögték a keresettel. A nyolcvan méter homlokhosszúságú fronton sorban felhangzott a fejtőkalapácsok gépfegyverszerű kattogása. Maga Borbás is lapátot ragadott, sebesen hányni kezdte a szállítószalagra a vágat oldalába kitért szénkupacokat és az anyja keservébe küldte az aknászt, aki valami jelentőkönnyvet dugdosott az orra alá. Borbással ilyen esetben kötözködni meddő dolog, jól tudta a fiatal fickó. Morgott hát valamit, amit a kaparó csattogásától amúgy sem lehetett megérteni, és eisietett a szállításhoz, nehogy az üres csille ellátásban fennakadás legyen.

Hajnali fél ötig megállás nélkül ontotta a front a szenet. Van valami részegítő gyönyörűség abban, amikor a ledobófej alatt vastagon hömpölyög a csillékbe a szén. „Ilyet csak filmen lehet látni” — gondolta elégedetten az aknász. Percenként kellett a ledobófej alól elkapkodni a csilléket. Ingre és alsóra vetkőzve futkostak a szállítók, s hogy meggyőzzék a szalagot, az aknász odaállt forgatni a lemezhez.

A száztizedik telit adták fel éppen a szállítókötélre, amikor egyszerre leáli a szalag, és ideges, vibráló hangon megszólalt a jelző.

— Hetet jelzett: magát keresik — mondta az egyik csillás a hirtelen támadt csendben.

— No, kérje csak mégegyszer! — de nem várta meg az aknász, hogy újra adják a jelzést: fogta a lámpáját s a kettős légajtó hangosan durrant utána, amint elindult a fejtés felé.

2.

A bányamester, aki a telefoncsöngetésre vakon tapogatózkodott az előszoba sötétjében, már az aknász fakó hangjából megérezte a bajt.

— Maradt bent valaki? — vágta el egyetlen mondattal a fiatalember ijedt hebegését.

— Simon és Bojtor vajúrók dolgoztak azon a részen . . . Még egyikőjükről sem tudunk.

— A mentést azonnal megkezdeni! Megértette? — lecsapta a kagylót s most már nem törődve azzal, hogy felveri a családot, pizsamája fölé rántotta a nadrágját, felöltöztét és a lakás ajtaját sietve csapta be maga után. Mire az üzembe beért, a lámpamester elébe hozta a lámpáját és önműntőkészülékét. Az öltözés csak pillanatokig tartott s már röpítette a kas lefelé. Az akna alatt még meghagyta a telefonközpontnak, hogy haladéktalanul értesítsék a főmérnököt és szapora lépésekkel sietett végig a fővonalon.

A frontfejtés alsó végében, ahol az omlás történt, Borbás és az aknász irányításával öt-hat vajúró már elkezdte az omladék szétbontását.

— Az emberek? — ez volt az első kérdése.

— Simon Berti . . . — Borbás arca sápadtnak tűnt a szénpor alatt és elkeseredetten ejtette le a karját.

— Danila!

— Kétszer is végigellenőriztem a frontot . . . — bizonykodott ijedten az aknász és segélykérően nézett a frontmesterre. — A legnagyobb rendben . . .

— Hagyja ezt most! — a bányamester hangja kurtán és élesen csattant, majd az omladéknál hasalva szólt vissza: — Deszkát és fenyőlabakat! Mi a kutyaúrissennel akarják felfogni ezt a rohadt homokot?

3.

A szüntelenül pergő homokban a legnagyobb erőfeszítéssel is csak centimétereket tudtak előrehaladni. A kísérletet, hogy a mentést kétoldalról kezdék meg, látva a túloldali irdatlan közet- és homoktömeget, a bányamester lefújta. Mire Mohos főmérnök megérkezett, az izzadságtól lucskos emberéket az arcukra tapadt por miatt alig tudta megkülönböztetni. Mohos gyorsan intézkedett: a kaparó mellett dermedten várakozó frontosokból tizenötöt a felszínre küldött, majd mielőtt az ereszke alól felhívta volna a tröszt főmérnökét, kihallgatta Bojtor Imrét.

— Biztosítani akartunk — mondta csendesen a vájár és a keze még most is remegett, amint inge szabadonlengő egyik szárnyát nadrágjába tűrte a kompresszor-cső fúvása alatt. — Simon gyámlyukat mélyített a támnak, én meg deszkáért léptem ki a fabeadó vágatba. Amint deszkával a hónom alatt vissza akartam fordulni . . .

— Mikor sérült meg?

— Amikor a tető leszakadt, ráestem a lámpámra — nyúlt a homlokához a zömök, sűrű ember. — Főmérnök elvtárs . . . engedjenek a mentéshez engem. Simont én . . .

— Üljön a fenekén! — az üzemvezető ingerülten intett. — És meg ne próbáljon mellébeszélni, ha kihallgatják!

Két óra elteltével a mentés már teljesen reménytelennek látszott. De senki sem gondolt most erre. Négy-négy ember egymást váltva tűrta a pergő, puha anyagot: ahová lapát, csákány nem fért, a tíz körmükkel, vakondmódra. Az idegszálak pattanásig feszültek, a lélegzet zihált, vér serkent az ujjak végén. Mert a torlaszok mögött ember feküdt, — ember, aki minden logikus számítás ellenére is élhet. Nem volt idejük mindezt végig gondolni azokban a percekben, csak ösztöneik, mozdulataik sugallották. Néha másodpercekre megálltak, hogy lélegzetviasszafojtva az omlásba hallgatózzanak. Egy gyenge kopogás, egy halk nyöszörgés milyen örömet tud okozni ilyenkor! Aztán sürgetően rájuk szólt a bányamester és az emberfeletti küzdelem teljes erővel folyt tovább.

Műszakváltásig Borbásék teljesen kidőltek, csak Ocsenás, a bányamester tartotta makacsul magát. A nappalos műszakharmad vájárjai, értesülve az események felől, a beszállás idejét megelőzve, külön kassal szálltak le, hogy a mentésben rész vegyenek. A szakadásnál Mohos felváltotta Ocsenást és a váltó harmadból négy embert parancsolt maga mellé. Már-már úgy látszott, hogy sikerül megközelíteniök az omlás alá került fülkét, melyben Simon Berti tartózkodott a szerencsétlenség pillanatában, amikor váratlan fordulat következett be: a homokos főte újból megindult, a mentést végző vájárok közül kettőt maga alá temetve.

4.

Aznap reggel a szokottnál később indultak hazafelé a munkásautók. Az éjszakai bányászok csoportokba verődve várták a bányából érkező híreket. A főaknászok erélyes közbelépésére volt szükség, hogy föltuszkolják az embereket a járatokra, de ez is csak akkor sikerült, mikor megerősítették a hírt, hogy a mentés közben elzárt vájárok sértetlenül kerültek ki az omlás alól.

Az iroda emeletes, komor-szürke épülettömbje előtt személyautók sorakoztak. Egymás után érkezett a tröszt főmérnök fekete Volgája, a pártbizottság Warszawája, majd a kerületi bányaműszaki felügyelő és a rendőrség ikocsija futott be az udvarra.

— Nagy a felhajtás — morogta a portás, ki tudja hányadszor kítárva a szárnyas, nehéz vaskapukat. Szünni nem akaró, csúf havaseső szaporázott hajnal óta. Egy-egy kapunyitás után a portás visszabújt a bódéjába és füligéző bundasapkájáról lesuhintotta a vízcseppeket.

— Mintha segíthetnénk azon, ami már megtörtént — folytatta odabent dohogva. — A baj, az megvan keresés nélkül is, a föld gyomra nem adja oda egykönnyen azt, ami az övé, s ha oda is adja, néha kamatostul veszi vissza. De az anyjának ki fogja

ezek után már visszaadni ezt a fiatal életet? Nem jól van ez sehogyan sem. Talán a mi hibánk is, hogy nem jól van. Mert az effajta ember, mint ez a Berté is volt, mihelyest csak a lába kinő, kaparkodni kezd, ha vízben kell, ha alacsonyban, ő nem lát mást, csak a szemet maga előtt, az orrával is túrná az isten szerencsétlenje. aztán csak meg van a baj. Az én időmben még, amikor fiatalon kezdtem imádkozni szoktunk volt a beszállás előtt! Az egész szak ott térdelt a felolvasó betonján, elől fokosával az aknász, de ő is csak térdelpelt és az imádságot mondta. Miatyánk úristen . . . Szép volt az bizony, égtek a lámpák a kezünkben s olyankor még a bányafőgondnok is halkán lépett a terembe, pedig ő már csak igen komisz ember volt, az istenadta. Nem tudom én, hogy s miképpen van az, de manapság már az úristen sem ér rá úgy vigyázni az ő szerencsétlenjeire, mint annak előtte. A szegény reggel megébred, húzza a siktes ruháját s mire fölészmél, már a sarat dagasztja, mert nyakán az aknász, aki még arra se hágy időt, hogy a kulacsát vízzel jószerivel feltöltse. Aztán a nagy rohanásban igencsak megvan a baj. Nem értem én azt meg sehogysem, hogy mire jó, ha az ember a nagy kaparkodásában mindenképpen fejetejére akarja forgatni a világot, amikor az eszünk tudta óta mindig csak a talpán állott meg. Kinek jó az, mindenféle szárnyas autókkal kapaszkodunk a csillagok közé. míg idelent csakúgy hasogatja az emberfia csontját a nyomorúság, mint a világ kezdete óta?

— Károg, károg, vén bolond, aztán maga sem tudja, mit! — portásbódé sarkában, a pöttömnyi vaskályha mellett megelevenedett az ócska lánán egy szénporos ruhacsomó. A színevesztett, sártól es olajtól feketellő ruhadarabok egyenként mozduáltak meg: először a lefittyedt két kabátujj, majd az alaktalan gomolyag alól kinyúlt két sáros gumicsizma és végül felemelkedett a silt nélküli, horpadt bőrsisak, alatt a szénporos arc, álmoságtól vérekes szemekkel.

— Az meglehet, hogy magam sem tudom. Semmit sem tudok én már — hagyta rá az öreg.

— Lefetyel itt, ahelyett, hogy felhívná a központot. Tóth Maris már biztosan tud valamit Bertiről.

— Annak már mindegy, édes gyermekem — ingatta bundasapkáját a portás. — Annak már nagyon mindegy, hogy hány bizottságot eresztek be a kapun. Te is itt vergődöl ezen a rossz lánán. ládd-e a többiek már mind elmentek. Eriggy a szállóba, Gabi, vár a jó forró víz, meg a kusaj, mit töröd itt magad?

— Bertit már nem várja.

— Hát őt nem. Lehet, hogy holnap már engem se, vagy téged se. Oszt mégis mit segítsz, ha ezen rágódogol? A sorsa ellen semmit se tehet az ember, mert azt nem idelent intézik.

— Maga csak fújja a magáét. Marhaságokat. A demokrácia ideültette vénségére a jó melegbe, ülhet a fenekén nyolc óra hosszat, hiszen a kapun úgylis azt visz ki maga felől bárki, amit akar. A nagy jódogában ráér azon járni a száját, hogy milyen szép is volt a Miatyánkot mondani a felolvasóban.

— Nagy a szád, Gabi, de még te is megjárhatod.

— Hagyja. Inkább adjon egy bagót. — Az erőteljes fiatalember kivett egy Munkást a feléje nyújtott cigarettacsomagból, majd a lapáton parazsat kotort elő

a tűzből. — Ki gondolta volna? — folytatta, a kifujt füstöt bámulva. — Tegnap dél után még együtt söröztünk a Dühöngőben. Bertinek százasa volt, fizetni akart, mondom neki: hagyd, cimborá, majd én. Később mégis csak felváltotta, mert Kalicka is odatolta a pofáját. Három kört bedobtunk, aztán Berti lelécelt, hogy dolga van.

— Mit töröd a fejed már ezen? Az ő hátralevő dolgát eligazítják, akiknek ez a gondjuk. Vannak elegendő hozzá.

Kicsit megnyílt az ajtó, bejött a tröszti sofőr, nem sokkal utána a bányarendészet gépkocsivezetője. Vastag sofőrbundájukkal egészen betöltötték a kis helyiséget.

— Apa, van telefonja? — kérdezte az egyik, miközben gyufaszállal piszkálta a lyukas fogát.

— Van — nézett rájuk ültében az öreg, — de innen nem lehet. Még idebent tartózkodni se nagyon. Láthatják — és egy táblára bökött.

— Magának lehet? — ugratta a sofőr.

— Nemhogy lehet, hanem köll. Ezért a posztért én felelek! — és magyarázat-képpen a falbavert szögön függő tányérsapkára mutatott, hatalma jelvényére.

— Annak nem ott a helye — évődött tovább a sofőr.

— Viselje, aki kitalálta! De neked ehhez nem sok közöd van, öcsém.

A bundások nevettek és leültek a helyiség egyetlen lócájára. Az öreg teljesen beszorult a sarokba, sűrűn pislogott, látva, hogy tekintélye veszélyben van, de önmagában keserűen leszámolt azzal, hogy még csak ki sem penderítheti ezeket az ördögfajzatokat, mert ezek akkor is ott érzik a gazdájuk pocakját maguk mellett, amikor valójában ott sincs: piaci legyek ezek, könnyen élők, nagyszájúak. Jó lett volna megmondani nekik, hogy az ő idejében . . . Istenem, hová lett a tisztelet-tudás a fiatalokból, ugyan hová? Lám, az a magasabbik is csak vigyorog a csaléra csapott tányérsapkája alól s olyan hanyag mozdulattal nyúl a telefonhoz, mintha otthon lenne. S miket mond a központos nőnek! Babuskám, cicavirág . . . A rossz nyavalya törje ki, ezeknek még a gondolatuk sem rendes.

— Hé, elvtárs! — szól közbe Gabi a ládáról. — Ez nem szórakozóhely, az úr-istenit! Keressen más helyet, hogy a haverjaival diskuráljon.

A csalérsapkás nem zavartatja magát, csendet int a láda felé, csak a diskurzus befejezte után fordul arra:

— Mi van szakai, megzavartam a szunyában?

— Zavarta a vén istent. Nem tudom, ha a maga cimborája feküdne az omlás alatt, lenne-e kedve hülyéskedni?

A sofőr erre elhallgat és ültében arrébszuszik a lócán, hogy a portás is rendesen elférjen. Most a másik szólal meg, de a hangja már csendesebb:

— Igaz is, fater . . . Maga biztosan ismerte azt a szegény ürget, aki odalent maradt.

— Ösmertem — bólongat a bundasapka. — Alföldi gyerek volt, erős, dolgos. Eleven, mint a csík: e megmondhatja itt, a Gabi, neki haverja volt.

— Család? Gyerek? Maradt-e utána?

— Á, szállósi gyerek volt az, olyan magának való. Ámbár nője lehetett neki, nem is egy, hiszen tudhassa, ha az ember harminc fele jár . . .

A sofőr leveszi a tányérsapkát és belebámul, mintha még sohasem látta volna a belsejét.

— Ha család nincs, az mégis csak jó. Az ilyenkor szerencse.

— Magának van?

— Hajaj . . . Van úgy, hogy három napig se látom őket, ha úton vagyok.

— De legalább megfizetik.

— Úgy ahogy. A mi szakmánk se aranyélet, fater.

— Csakhogy a fejük felett nincs semmi, ami leszakadjon. Nincs kő, ami agyonnyomná, meg metán sincs.

— De van csúszós út — szól közbe a csálésapkás, — meg van marha pilóta, aki helyett nekem kell vigyáznom, hogy laskává ne lapítsam. Manapság könnyebb sittle kerülni a sofőrnek, mint két deka élesztőért átszaladni a boltba.

— Máma nyugodt napjuk lesz. Délig biztosan elülhetnek.

— Délig? Maga már rég beveri a szunyát odahaza, mi még akkor is itt leszünk. Helyszíni szemle, ilyen vizsgálat, olyan vizsgálat, kihallgatások, jegyzőkönyv . . . — a bányarendészet gépkocsivezetője legyint, mint aki kívülről tudja az egészet.

Később feltápáskodnak, mert a pártbizottsági sofőr jön az irodaépület felől és integet. A csálésapkás hamarosan visszajön, de csak az ablakot húzza el, azon dugja be a fejét.

— Most szedték ki tíz perce a homok alól. Zúzódás alig van rajta, de már az első percekben megfulladt, nem szenvedhetett sokat. Jöjjön, szaki — int a fejével Gabinak —, italért kell beszaladnom a góréknak a bányavárosba. Leteszem a szálló előtt.

— Nem — mondja Gabi komoran és szemét nem látni a homályban. — Meg akarom várni, amíg kihozzák.

5.

Bányaváros. Az ötvenes évek elején mosolyogva, enyhe öniróniával mondta ki ezt a szót az itt lakó pár tucatnyi család. A település nagyvonalúan előlegezett tituluszáért néhány két-három emeletes bérház csatározott a hegyoldalakra felszökkenő kukoricatáblákkal és a soványan termő krumpliföldekkel. S hogy másfél évtized elmúltával immár pleno jure ejti városa nevét a hatezer fő körüli, és egyre szaporodó lakosság, ahhoz le kellett győzni a környék kötött talajának makacsságát, s ami ennél is nehezebb: feltörni az emberi tudatoknak a földtani erők kohézióját is megsokszorozó konglomerátumát. Az, ami az új, szocialista arculatú települést a régi bányakolonniáktól és a tatár-török időktől mindmáig vajmi keveset változó ős-községtől elválasztja, néhány szerény domb, a hegyvonulat északi lejtőjének legalsó lépcsőfoka. De vajon hány Mont Blancot kell még megmászniok ezeknek az embereknek ahhoz, hogy eljussanak olyan szférákig, ahol már nem lebeg a múlt finom porfellege és a lélek szilikózisának veszélye nem fenyeget?

Mindaz, ami tizenhat esztendő munkája nyomán a bitumenes járdákká avanszálódott szántóföldeken kialakult, még mindig nem más, mint a régi szüntelen viaskodása az újjal: a jelenségek bizarr, némelykor egyenesen paradox, vagy éppen meg-

ható, elgondolkoztató és meghökkentő kontrasztjainak egyvelege. A megdöbbenő élettani és gondolati igénytelenséget néhol csupán az élére állított téglák fala választja el a másiktól, ahol Skoda Feliciára gyűtenek és Fekete-tengeri nyaralásra készül a család. Az iszákosság és a józan értelem megfér egymással egyetlen lépcsőházban csakúgy, mint a brigádversenyben elnyert Lenin mellszobrocška a nászajándékkul kapott Utolsó vacsora olcsó és rikitó reprodukciójával, arany keretben, a hálószoba falán.

S hogy mindjárt a kontrasztoknál maradjunk: a bányák gépesítése, a fejlettebb technológiai eljárások, a fokozódó gépesítés, ha nem is forradalmi ütemmel, de egyre csökkenti a bányászok fizikai erőfeszítését. A bányászváros lakásai világosak, barátságosak, higiénikusak. De a tervezők megfeledeztek arról, hogy minden pincét ablakkal lássanak el. Vannak olyan tizenkét lakásos kockaházak is például, ahol tizenkét lakó közül csupán négy örvendezhet pinceablaknak, a többi nyolc család nem. Gyakorlatilag ez annyit jelent — mivel közös pinceablak nincs! —, hogy tíz mázsa szénnek a lépcsőkön való lehordása, két kannával a kézben, fölért egy bányában letöltött műszakkal. Apróságnak tűnik? Manapság, amikor a világűr meghódítása természetes feladat, talán többet kellene törődnünk ilyen aprósággal.

Sehol sem tudnak eladni annyi értéktelen, fizetésromboló kacatot, hitvány bővít a kétes egzisztenciájú vásári árusok, mint itt, fizetések napján. De van ellenpólus is: az állami könyvtérjesztők ugyancsak itt bonyolítják le forgalmuk jelentős hányadát.

A környék bányáinak egyikétől néhány éve vonult nyugdíjba R. Pista bácsi, a hatelemis, öreg falusi bányász, aki néhány év alatt másfélszáznál is több történelmi tárgyú szépirodalmi művet vásárolt össze a maga passziójára; aki legbensőbb barátjának érzi Passuth Lászlót s hébe-hóba irodalomtörténéseket is zavarba tudna ejteni csavaros gondolataival. Kuriózum? Minden bizonnyal az. Minden különösebb kényszer nélkül el kell ismernünk, hogy Pista bácsi esete sokkal inkább autodidaktikus, mint sem általános jelenség. De ahhoz, hogy az évtizedek poros homálya alól ilyen brizáns erővel szabadulhasson fel a nyomtatott betű iránti vágy, az olvasás szomjúsága, ahhoz már sokkal több kellett, mint autodidaktizmus.

A bányavárosnak két ételmezerüzlete és két italboltja van. A mérleg két karjára helyezve őket, mondhatni úgy is, hogy az erők egyensúlyban állnak. Van ezen kívül egy jólszituált cukrászdája, a hét több estéjén tánczenével, harmadosztályú árákkal és asztali kiszolgálással. A bányász, ha kedve kerekedik, a munkájáról leszállva, akár gumicsizmában is beugorhat, hogy elfogyasson egy dupla feketét. De ez ritkán esik meg. A cukrászda inkább a fiatalság találkahelye és főleg attól kezdve, amióta a város kiesőbb pontjáról a centrumba telepítették, felcserélve a nagyobb forgalmú italbolttal. A fogás jónak bizonyult: a cukrászda látogatottsága hihetetlenül fellendült, az italbolté pedig megmaradt.

Az ételmezerboltok elhelyezése szimmetrikus: a város bármely részéről percek alatt megközelíthetők, áruellátásuk jónak, kielégítőnek mondható. Havi forgalmuk azonban messze elmarad az italboltok bevételeitől. Kár lenne elsietni a kézenfekvő sommás megállapítást, hogy ezek szerint sokkal többet költ a bányaváros itálra, mint ételmeze. A lakosság jelentős része üzemi étkeztetést vesz igénybe, ezekből a vājártanulók és szállólakók a nap mindhárom szakában üzemi konyhán étkeznek, így az ételmezerüzletek forgalmába vajmi kevéssé szólnak bele. Az arányt némi-

képpen szépíti az is, hogy az italmérések egyike melegkonyhát üzemeltet, bevételének egy része tehát étkeztetésből ered, de ugyanakkor rontja az a tagadhatatlan tény, hogy mindkét élelmiszerbolt árúsít palackozott italokat, melyek kereslete főleg ünnepek előtt és bérfizetések idején számottevő. Nem lenne teljes a kép, ha megfeleledkezni a cukrászda italforgalmáról, továbbá a zug-italmérések ellenőrizhetetlen tevékenységéről. Mert ilyen is van. Munkásautóknál kiszállás után nem ritkaság, hogy literes üveg kerül elő a nagykabát alól és ilyenkor kézzől-kézre jár a féldecis pohár. Az utcákon gyakran látni gyöngyöskörnyéki bortermelőket. Vesszőfonatú demizsonok és üzemanyag tárolásra hivatott műanyag tartályok szállítják a hegy levét. A műanyagkannák szutykosak a rájukragadt piros bortól, az őstermelők vas-kosak, kendősek-csizmások és pirosposztagások. Nem járkálnak házról-házra. Az árút egyetlen biztos helyen teszik le és a számla kiegyenlítésénél sem türelmetlenek. Majd fizetésekor . . .

A városnak egyéb üzletei is vannak, mégpedig nem akármilyenek. Kis túzással azt lehetne mondani, hogy pár négyzetkilométernyi területen minden megkapható. A húsbolt mindennap kinyit, a lakosság hússal való ellátása tűrhető. Van háztartási bolt, villamossági és műszaki cikkek boltja, ruhaüzlet, ajándékbolt, zöldségfélék boltja, kettő is. A lakosság egészségét két körzeti orvosi rendelő védi. Az orvosok gyakran cserélődnek: négy-öt évnél hosszabb ideig még egy sem maradt a városban. A betegrendelésen kívül rendszeres a csecsemő- és terhes tanácsadás. Az SZTK-vényre felírt gyógyszer a szomszédban lévő gyógyszertárban kiváltható. Kórház létesítéséről egyelőre még nincs szó, de erőfeszítéseket tesznek egy modern rendelőintézet létrehozására, mely egycsapásra megoldaná a különféle kezelésre, vizsgálatra szoruló megyeszékhelyre való utazgatását.

A lakosság rendelkezésére önálló postahivatal és OTP fiók áll. A szolgáltatásokat Patyolat kirendeltség, férfi és női fodrászat, vegyes javító ktsz, cipész és szabász részleg, valamint rádió és televízió javító szerviz egészíti ki. Néhány évvel ezelőtt kenyérgyár épült, melynek kapacitása felülmúlja a szűk környezet szükségletét — „exportál” is a közeli községekbe. A kenyér- és péksütemény-féleségek választéka igényes, a minőség viszont — és főleg a kenyéré — már annál kevésbé.

Az üzletek nyitvatartási ideje reggel hét és délután három óra közé, a gyógyszertáré reggel nyolc és délután négy óra közé korlátozódik, kivéve az egyik élelmiszerboltot, mely délelőtt tizenegyétől este hatig tart nyitva. A postahivatal sokkal bőkezűbb: itt kilencig a felek szolgálatára állanak, becsületükre legyen mondva.

No és a kocsmák. Itt a szolgálat kora reggel kezdődik és este tízig — ünnepnapokon tovább is — tart, a cukrászdát is beleértve. A dolgozó asszony számára, aki nappalos műszakjából hazaérve, zárva találja a zöldséges üzletet, vagy éppen gyerekének a gyógyszerét nem tudja kiváltani, sovány vigasz, hogy egy féldecis töményt már akár reggel hat órákor, egy pohár sört még este tíz óra előtt öt perccel is megihat. Vajon mi indokolja az üzleti nyitvatartások sajátos szabályait? A jelentkező igények? Az elmúlt emberöltőkről visszamaradt hagyományok? Mert a létfontosságú szükségletek értéki sorrendje aligha. Érdemes lenne meditatálni afölött, hogy az italboltok bevételi fölényét egyéb közszükségleti árucikkkel szemben, el lehet-e intézni a törvényszerűségeknek kijáró belenyugvással egy olyan korban, amikor már a törvényszerűségek is megváltoztathatók.

A bányaváros női lakosságának erősen kisebbségben lévő hányada maga is kenyérkereső, a többség csupán szeretne dolgozni, a fennmaradó hányad pedig szociális helyzete, háztartási leterheltsége vagy a dolgozó nőkről alkotott korábbi előítélete folytán nem igényli elhelyezkedését. Sok esetben akadály a kiskorú gyermek is, bár a napközi otthon és a meglévő két óvoda elsősorban is a dolgozó nők gyermekeit igyekszik elhelyezni.

De mindezekon túlmenően a környék női lakosságának munkába állítási lehetősége nagyon korlátozott. A bányavárosiak megélhetését öt széntermelő aknaüzem biztosítja, melyekben, profiljuknál fogva, szinte alig akad női dolgozókkal betölthető munkakör. 1959. év végén egy, egyébként csak helyeselhető rendelkezés, megszüntette a női munkaerők földalatti foglalkoztatását. Abban az évben és ezt követően több kisebb-nagyobb hullámban a bányauzemeknek nődolgozóktól kellett megválniuk, hogy a nagyobb fizikai igénybevétel követelő munkaköröket férfi munkaerőkkel töltsék be. A leszűkült lehetőségek azonban csak tovább növelték az addig is jelentkező elhelyezkedési problémákat. A bányaváros ellátását biztosító szolgáltatási ágak: a különféle boltok, a kenyérgyár, a kis létszámmal működő női-ruha szabászat, az üzemi konyha, a különböző intézmények, iskolák, óvodák és a posta, a nőknek csak kis töredékét tudják keresettséghez juttatni.

Ezzel ki is mondtuk az egyre sürgetőbb egzisztenciális problémát, melyet gyökeresen megoldana egy könnyűipari üzem létesítése. Voltak és vannak erre irányuló elgondolások. Bizonyosra vehető, hogy egyéb számottevő népgazdasági célkitűzések megvalósítása mellett a közel- vagy távoljövőben ez az igény is orvoslásra talál. És addig? Addig megmarad a sok esetben csak kényszerű kényelem, az ellentét a jó és kevésbé jó jövedelmű családok között, a fél déllelőttök kitévő trécselések az épületek előtt, az unalomból fakadó intrikák és az AB bizottság.

Teljesen ex abrupto, nézzük meg dióhéjban néhány család szociális helyzetét.

Z. P.-ék. A férfi a bányauzem szénelszállítási részlegénél dolgozik. Havi átlagos keresete 1700—1800 forint. Három kiskorú gyermekük van, ezek után 510 Ft családi pótlékot kapnak. Ez összesen 220—2300 forint. Az asszony takarítónői beosztásban dolgozik, jövedelme 1000 forint. A gyerekek közül a legnagyobb gimnáziumot végez, a másik kettő még általános iskolai tanuló. Gondozottan, tisztán járnak. Kétszobás lakásban élnek, — szeretnének nagyobbat, de erre egyelőre lehetőség nincs — rádiójuk, televíziójuk van.

Havi költségvetésük körülbelül így fest:

Lakbér	87 Ft
villany	85 Ft
televízió, rádió, újság	90 Ft
zsír, hús, szalonna, vaj	580 Ft
kenyér, liszt, rizs, cukor, fűszerfélések	390 Ft
főzelékfélék, gyümölcs, krumpli, tojás	300 Ft
tej	216 Ft
szappan, mosó- és tisztítószerek	150 Ft

egyéb apró kiadások	
(cipőjavítás, szénfuvar, fodrász, tanszerek stb)	200 Ft
bútorrészlet	400 Ft
cigaretta	105 Ft

ÖSSZESEN: 2603 Ft

A szülők összjövedelmét 3300 forintnak véve, tehát marad az öttagú családnak ruházkodásra és váratlan kiadásokra hétszáz forintja s ez kell is, mert három nővérfélbe lévő gyerek ruházata állandó utánpótlást igényel. Pénzt megtakarítani nem tudnak, fizetéstől-fizetésig élnek. Néha előfordul — mióta a bútorrészletet fizetik —, hogy hó végén apróbb kölcsönre szorulnak, ezt fizetés napján megadják. A családfő szeszestalt ritkán fogyaszt, de vasárnapi napokon rendszeresen szottak sört hozni, ezt a család együtt fogyasztja el. Az apa dohányzik, naponta egy csomag Kossuth cigaretta a szükséglete. Egyéb szenvedélye — a futballmérkőzések látogatásán kívül — nincs. Nagyobb családi beruházásokat, mint például ágyneműt, bútort, televíziót, mosógépet rendszerint OTP kölcsön segítségével oldanak meg. Ha a mostani részletük letelik, valószínűleg kicserélik a másik szoba berendezését is (a nagylány jövő évben érettségizik), de ez még a távoljövő terve. Jól élnek? Illuzorikus lenne azt állítani, hogy mentesek a gondoktól. De terveikben és igényeikben józanok és általában elégedettek. Ha valaki megkérdezné tőlük, hogy havonta mennyi feketét fogyasztanak, valószínűleg megmosolyognák.

T. G.-ék. Ketten élnek, gyermekük nincs és nem is lehet. A férfi műszaki beosztásban dolgozik. Óslakónak számít: már vājártanuló éveit is a városban töltötte, jó tizenhárom-tizennégy évvel ezelőtt. Alapfizetése 2200 forint, földalatti pótlékkal és a negyedévi prémium egy havi hányadával jövedelme 3400 forint körül mozog. Múlt év szeptemberében 6500 forint hűségjutalmat kapott, ebből hűtőszekrényt vettek. Az elsők között voltak, akik televíziót vásároltak a bányavárosban. Az asszonyka nem dolgozik, választékosan öltözik, gyakran jár fodrászhoz és kozmetikushoz. A férfi nem kocsmázik, de szereti a vidám társaságot és olyankor az italt sem veti meg. Üzemi konyhán étkeznek — az asszony, ezt hogyan oldja meg, az titok —, mert az olcsóbb és főleg kényelmesebb is. Az üzemi étkezéssel nincsenek túlzottan megelégedve, s így ezt kiadás vacsorákkal pótolják. A napi főétkezés így — legalább is költségileg — az estékre csúszik át. S mivel a harmadik X-nek innenső partján vannak még, szívesen járnak szórakozni, főleg a Bányász Művelődési Otthonba és a cukrászdába. Háztartásuk havi jövedelmének elosztása meglehetősen liberális; pontos menetrendet nem készítenek, így bajos lenne megállapítani, hogy mire mennyit költenek. De általában ritkán jönnek zavarba, ha a hó utolsó napjain váratlan vendég érkezik és egy liter töményért le kell szaladni az önkiszolgáló boltba. Nagyobb darabot inkább hűségjutalom idején és negyedévi prémiumosztáskor vesznek és mindig készpénzért. Hat évi házasságuk alatt kétszer voltak üdülőben, mindkét-szer Siófokon. A televízió műsorából leginkább a krimi kedvelik: az asszonyka kedvenc színésze Rogger Moore s az egyetlen, amivel nem tud kibékülni, hogy a férje alacsony. Mik a perspektíváik? Szeretnének sokat utazni, lehetőleg külföldre is. Saját autón? Az asszonyka erre enyhe maliciával húzná el a száját: a mi fizetésünkben?

Cs. L.-ék. Javakorbeli házaspár, két gyerekkel, akik közül a nagyobbik (elektrolakatos) most tölti katonai szolgálatát. A leány tizenhat esztendő, a gimnázium első osztályát kétszer végezte, másodikikba már a szülői erősködés ellenére sem iratkozott be. Cs. L. tapasztalt, megbecsült vájár, 12 tagú fejtési csapat vezetője. Annak ellenére, hogy mindössze négy év választja el a nyugdíjtól, állandóan „szemes” munkahelyen dolgozik. Abból a típusból való, aki nem azért megy el otthonról, hogy a nap jobban teljék fölötte, hanem azért, hogy pénzt keressen. S ez nála csak a „piros fölött” kezdődik, vagyis a száz forinton aluli műszakbért nem tartja keresetnek. Persze, azért néha megesik, hogy a csapat teljesítménye a szokottnál gyengébbre sikerül, ilyenkor az üzemvezetőséget hibáztatja. a munkakörülmények miatt: nyakára jár a bánya vezetőinek, fenyegetőzik, hogy más üzemhez helyeztetni magát. Havi keresete 3200—4000 forint közt váltakozik, de téli hónapokban, amikor sok volt az elrendelt vasárnapi szenelő műszak és az ilyen-olyan célprémium, az öt-zet közelítette.

Szeretik a vastag, nehéz kosztokat, főleg a zsíros húsfélét: ez hetenként négyszer is szerepel a háztartás étlapján. Faluról kerültek a bányászvárosba, 1955-ben. Az asszonyt a városi élet és a változatlanul bőséges táplálkozás hamar elhízalta: a lábait fájlalja és szidja azt, aki az emeletet kitalálta. Ruházatuk a falusi és városi öltözék keveréke: a báránybőr bekecsek és az orkánkabát, a barhetruha és a matlasszé pongyola végérvényesen kompromisszumot kötöttek egymással, akárcsak az előszobafal alján a bilgeri csizma és a sárcipő. A házastársak egyébként keveset költenek saját ruházódásukra, a lányra raknak mindent. A nagyobbik szoba is az ő bútorait őrzi, melyet már 13 esztendő korában megvettek. A háromajtós szekrény degeszre tömve ágyneművel, törülközőkkel, fehérneművel és vég vásznakkal. A lány menyasszonyi ruhájának az anyaga is megvan már, mosógépe is a háromajtós és a kombinált szekrény közé ékelve. Tavaly, amikor elromlott a családi mosógép, a szomszédból kértek kölcsön, míg javították, de a lányéhoz nem nyúltak. Általában tabu minden, ami a lányé, ami majd „akkor” kell s az asszony egyetlen vágya, hogy lányok jól menjen férjhez. A nagyobbik szoba szentély, ahol sohasem fűtenek s ahová csak meztláb lépnek be. Zsörtölődve téblábolnak a tenyérnyi konyhában, ahová különös csoda folytán egy házi tákolmányú heverő, a „dikó” és a kisképernyős televízió is befér s nyelik a családfő tömény pipafüstjét. Az öreg egyébként pontos akkurátus ember. Munkába indulása előtt egy órával — mindig, hogy a napnak milyen szakában vannak — a meleg ételnek az asztalon kell párolognia, mert bányába ételt és vizet sohasem visz magával. Számára a nap akkor kezdődik, amikor „sikt”-be indul, legyen bár délután, vagy este tíz óra. A nap kezdetét jelzi a deci pálinka is, amit az étele mellé készítenek. S a liter bor, mely hazajövetelét várja, csakolyan természetes, mint a mosdótálban a melegvíz, mert ezek nélkül patáliát rendezne. Az italt egyhajtásra issza meg és sohasem önön maga mértékén felül és sohasem a mámor kedvéért. Szüksége van rá a szervezetének. Vasárnaponként két darab százast tesz zsebre, de ennek javarésztét szétfizetgeti másoknak, mert ha csapatbeliek ülnek az asztala körül, nem engedi, hogy más fizessen. Az újságot szereti böngészni, de a rádiót csak a hírek és a pontos idő meghallgatása erejéig használja. A televízió adásaiból a futballmérkőzéseket szokta

végignézni, a filmek mellett hamar elalszik, végigheveredve a dikón, melyet többre becsül minden kárpitozott alkalmatosságánál.

F. J.-ék. Hajlott, csupacsont, koravén asszony, betegesen kövér férfi, mindkétten valamivel túl a negyvenen. Öt gyermekük közül egyik másfél éves korában meghalt, a hatodik most van útban. A gyermekből három általános iskolai tanuló, a korban jelenleg legfiatalabb: óvódás. A férj a környék egyik üzeménél külszíni szállításnál dolgozik. Korábbi, bányabeli munkahelyét egészségi okok miatt cserélte fel a jobb levegőjű, de lényegesen kisebb jövedelmet nyújtó külszíni beosztással. Havi keresete alig éri el az 1600—1700 forintot. Néha be szokták tenni az igáskocsisokhoz, valamelyik kocsis helyettesítésére. Ilyenkor 1800—1900 forintot is keres, mert ott jobban adódik alkalom túlórázásra. No, meg a szén és ócskafa hazaszállításánál egy kis borralaló is. Ez utóbbiból nem sok haszna van a családnak. A férfi általában havonta kétszer szokott mélyebben a pohár fenekére nézni — elsején és tizenötödikén —, de akkor alaposan. Nem ritkaság, hogy egy-kétszáz forint is bánja a fizetés-napi italozást. Hogyan tudnak mégis megélni a szűkös keretből és a családi pótlékból hatan? Talán, ha megkérdeznénk tőlük, ők sem tudnák megmondani. A férj üzem i konyhán étkezik, a gyermekek napköziben. Az anya étkezése rendszertelen és teljesen alkalomszerű. Rövid ideig egyik bányaüzem fürdő-takarításnál alkalmazta, de az öltözőszerkenyekből azidőtájt több esetben kisebb-nagyobb pénzüsszegek tűntek el, ennek kapcsán — minden bizonnyal valamilyen nyomásra — ő maga nyújtotta be felmondását. A tárgyilagosság kedvéért ide kívánkozik a megjegyzés: mindezt a rossz nyelvek terjesztik róla. Azt is, hogy a gyerekek elhanyagoltak, piszkosak és lopnak az iskolában. A gyerekek öltözéke valóban viseltesebb a kelletténél, de sohasem szutykosak és ha a vásottságig elevenek is, nem lopnak. Kettő közülük az elmúlt tanévben 4.5—4.6 tanulmányi eredményt ért el.

Lakásuk siralmasan kopár. Néhány vaságy, egy X lábú asztal, barnára festett ósdi szekrény egyik szobájuk berendezése. A másik szobában műanyag bevonatú villamos huzalokat feszítettek ki, itt száradnak a lefekvés után kimosott ruhadarabok. Az asszony hajnalonként gumicsizmásan, ócska pufajakakabátban a közeli meddőhányón guberál s mielőtt a gyermekek felébrednének, megtér egy zsák „haldai” szénnel. Tulajdonképpen ez az egyetlen kereső foglalkozása. A zsákban egyszerre 50—60 kiló darabos szenet is elcipel, meggörnyedve és káromkodva a teher súlya alatt, de hazaérve elfelejti a cipekedés keserveit és szerencsésebb napokon még egyszer fordul. Minderre azért van szükség, mert járandósági szénüket majd teljes egészében eladják. Igaz, sokszor a „haldai” szenet is: télvíz idején, amikor kapósabb a tüzelő, 30—40 forintot is adnak egy zsák darabosért.

Az asszonyt ritkán látni rendesebben felöltözve. Bérfizetési napokon kétfülű ruháskosárral megy a népboltba „vételezni”. Rendesen a nagyobbik gyermek, a tizenkétesztendő leány segít hazacipelni a kosarat, melyben ezúttal bőven akad olcsó kolbászféle, szalonna, fényűző könnyelműséggel összevásárolt édesség és néhány üveg sör is. A család ilyenkor két-három napig átszellemülten és áhitattal zabál, a gyerekek nagy karéj vajaskenyerekkel futkároznak le az utcára. Ám a varázslat néhány nap múlva megszűnik s a következő fizetést megelőző napokon az asszony kénytelen kölcsönkéregetni valamelyik ismerőstől, pénzt, élelmiszert; egy félszakajtó

krumplit vagy egy csomag lisztet. Nem mindig kapnak. Igaz, a kölcsönkapott cikkeket sem mindig adják meg. És sokkal inkább könnyelműségből, mint rosszakaratból. A lépcsőházban emiatt sokan orrolnak rájuk, főként olyanok, akik a legcsekélyebb módon sem érzik meg a bagatell segítségnyújtásokat. Az asszonyt afféle „persona non grata”-ként kezelik s már köszönését is azzal a sanda gyanúval fogadják, hogy kölcsön akar kérni valamit. Maga a családfő csendes beszédű, ittasan sem csinál felfordulást. Reggel ha költik, zokszó nélkül szedelőzködik s évenként legföljebb két-három ízben esik meg vele, hogy az italozás utókövetkezményeként másnap nem tud munkába menni. Persze, ez ahhoz untig elég, hogy elessen a bányásznapon fizetett hűségjutalmaktól.

Valahol a létezés perifériáján élnek, parányként összehúzódkodva, mint valami különös mikrovilág lakói. Vajon van-e reményük arra, hogy valamikori vágyaik, melyek hibernáltan nyugszanak tudatuk mélyén, elérik valaha a 36 Celsius fok hőmérsékletet?

LÓRÁNT JÁNOS: Üzem